

**Zijn zij nou gek
of zijn wij het?**

Marie-Thérèse ter Haar

Opgedragen aan mijn vader

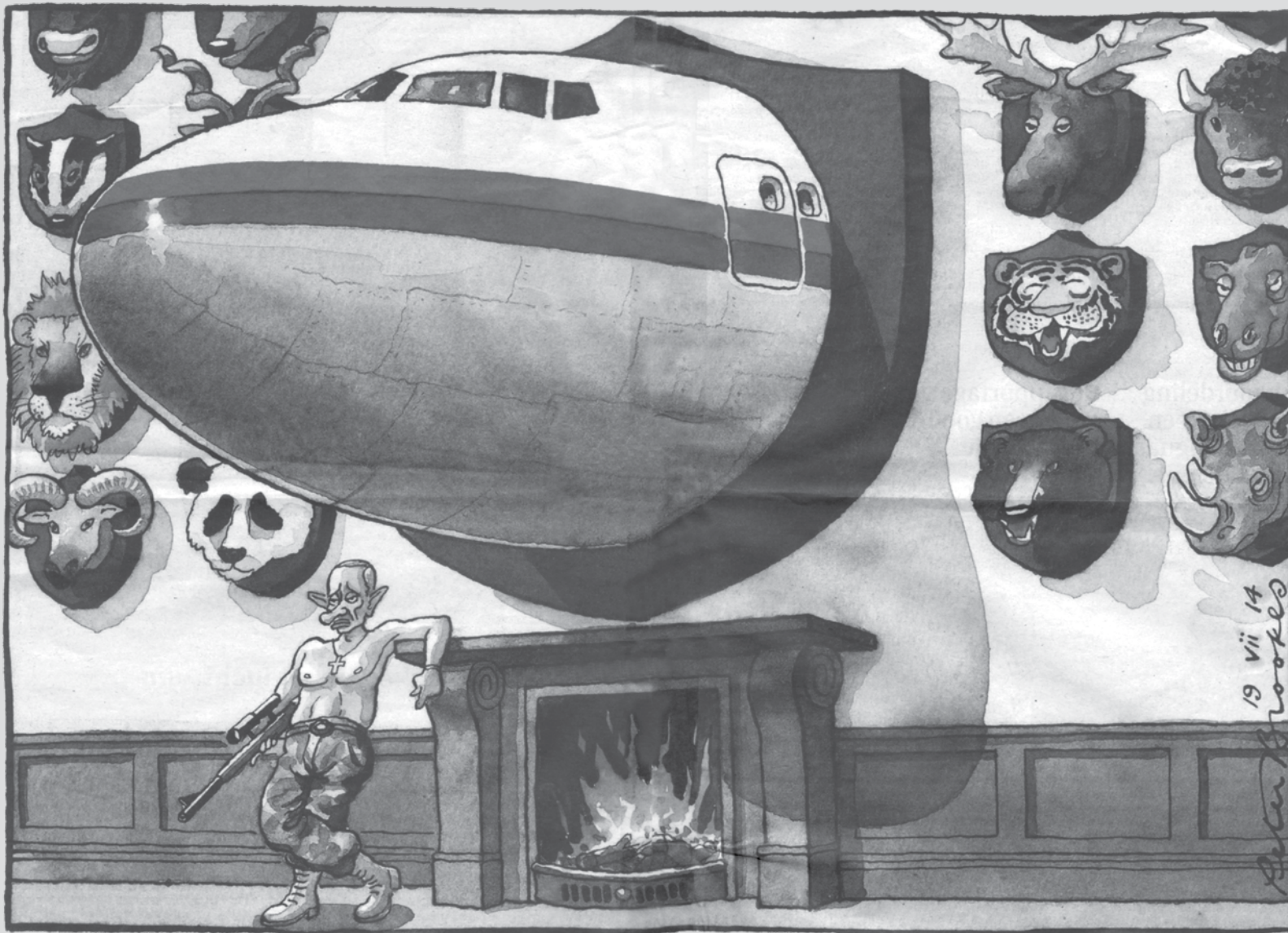
Zijn zij nou gek of zijn wij het?

Ruslands actuele geschiedenis
en de westerse verslaggeving hiervan

Inhoudsopgave

Inleiding	9	De situatie op de Krim en in Oekraïne in 2014	105
De werkelijkheid is soms net iets anders		De geschiedenis van de Krim	
Het belang van samenwerking		Oekraïne, een kort overzicht van de geschiedenis	
De binnenlandse situatie van Rusland in de afgelopen 20 jaar			
Jaren negentig: maffiadictatuur		De Russische en westerse berichtgeving	121
2000-2008: Poetin		Russische berichtgeving	
2008-2012: Medvedev		Westerse berichtgeving	
Ruslands recente geschiedenis			
De buitenlandse politiek van Rusland, 1991-2014	45	Het gevaar van demonisering	137
1991: Dertigmiljoen Russen ontheemd		November 2014	
Jaren '90: wildwesttaferelen			
Amerika en Rusland omstreeks het jaar 2000			
De revoluties in Georgië, Oekraïne en Kirgizstan			
Ruslands antwoord op de westerse inmenging en tegenwerking			
2008-2012: Medvedev en Obama			
2012-2014: Poetin en toenemende spanningen met het westen			
2014: Opnieuw revolutie in Oekraïne			
Vastgeroeste denkbeelden en stereotypen	77		
Opgroeien in het westen			
Studietijd in Rusland			
De wereld vanuit een ander perspectief			
Vooroordelen en indoctrinatie			
Hardnekkige spookbeelden			
Wij last van vooroordelen?			
Anti-westerse tendensen in Rusland			
Leren we wel van de geschiedenis?			

Politieke prent van Peter Brooks uit *The Times*, 19 juli 2014
© Peter Brooks/The Times/NewsSyndication.com

Het geheim van politiek bedrijven in Europa? Sluit een goed verdrag met Rusland

Otto von Bismarck

Duits staatsman, 1815-1898

Inleiding

Het dramatische vliegtuigongeluk met de MH17 zal Nederland nog lang in het geheugen blijven. De beelden van de waardige rouwstoet gingen de hele wereld over. Ik verbleef in Rusland op het moment van de ramp en de telefoon stond roodgloeiend van al mijn Russische vrienden die vertelden hoe afschuwelijk zij het vonden dat zoveel Nederlanders waren omgekomen.

Een week na de ramp was ik in Nederland, waar ik beter niet kon zeggen dat ik in Rusland werk of dat mijn leven met Rusland is verbonden; de stemming was zo anti-Russisch. Er waren beelden op televisie en in de krant te zien van een Oekraïense separatist die een knuffel als trofee toonde op de rampplek. Minister Timmermans sprak in zijn VN-speech over 'stelend tuig'. Alle media kopten over 'een zootje Hunnen en dronken tuig' en de vinger wees alom richting de barbaarse separatisten en daarmee ook in de richting van Rusland. Toen veel later kort op het nieuws werd gemeld dat de separatist met de knuffel helemaal geen 'trofee' voor de camera's toonde, maar ingetogen zijn pet afnam voor de knuffel en vervolgens een kruisteken sloeg, was het kwaad al geschied. De uitgezonden beelden direct afbreken nadat de 'wildeman' het knuffelbeest toont in het rampgebied, of ook het vervolg met de eerbetuiging laten zien is nogal een verschil. Het is maar waar je het fragment beëindigd.

Steeds meer Nederlandse onderzoekers van de rampplek spreken nu hun waardering uit voor de vele separatisten die de geborgen lichamen zorgvuldig hebben bewaakt in de afgegrendelde treinwa-

Een pro-Russische rebel bewaakt de trein met stoffelijke overschotten in Terev.

Foto Vadim Glinits / AP

Grumpy's rebellen zijn de baas

Woede bij de internationale gemeenschap over 'het gesleep' met lichamen van slachtoffers. De rebellen ondertussen laten zich niet vermurwen. 'Ik hou jullie in de gaten.'

Separatistische strijders smullen tussen de spullen uit het wrak van het rampvliegtuig. Ze sturen journalisten weg: 'Bevel is bevel.'

Foto Dominique Faget / AFP

'Gewoon neergestort, wegwezen'

Een pro-Russische rebel bewaakt de trein met de stoffelijke overschotten van de vliegramp
Volkskrant, 21 juli 2014
 Foto Dominique Faget/AFP

Separatistische strijder met de omstreden knuffel
Volkskrant, 19 juli 2014
 Foto Dominique Faget/AFP

gon, terwijl bij ons de media vooral toonden hoe de onderzoekers werden belemmerd om bij de rampplek te komen.

De werkelijkheid is soms net iets anders

Het heeft me verbijsterd hoe makkelijk er stemming gekweekt kan worden door bevooroordeelde media aan beide zijden en hoe ongezonder dit is voor de verdere samenwerking op ons Europese continent. Vanuit deze gedachte is ook dit boek geschreven. Het is niet mijn bedoeling om een wetenschappelijk betoog te houden, noch om volledig te zijn. Levend tussen twee werelden (Nederland en Rusland) wil ik slechts verslag doen van wat ik observeer en meemaak, de vragen die dat oproept en mijn bezorgdheid over de huidige polarisatie. Ik heb me afgevraagd: Waar zit nou toch de oorzaak van die Nederlandse vooroordelen en het westerse onbegrip? En hoe kan het dat 87 procent van de Russen (cijfers augustus 2014) achter hun regering of achter Poetin staat? De Russen zijn toch niet gek?

Twee jaar geleden kopten alle westerse kranten nog dat de nieuwe generatie Russen zo assertief was geworden. Wekenlang was het voorpaginanieuws dat er in Rusland massaprotesten tegen Poetin en de corruptie waren. Onder invloed van de sociale media en het internet gingen de Russen massaal de straat op. En nu ineens zou deze nieuwe generatie Russen zich alleen tot de staatsmedia wenden, alles geloven wat daar wordt gezegd en zich laten hersenspoelen?

Nee, Russen laten zich niet meer zomaar hersenspoelen, ze weten hoe ze tussen de regels door moeten lezen. De meeste steunen oprecht hun regering en Poetin. Het zijn Russen van alle niveaus, van middenklassers tot studenten, van arbeiders tot wetenschappers, intellectuelen, beroemde filmregisseurs of dirigenten zoals Nikita Michailkov en Valery Gergiev. Ook veel Russen die in Europa of in andere delen van de wereld wonen, steunen de hui-

ge regering. Van Russische werknemers bij Nederlandse bedrijven tot de groothertog van de Romanov-dynastie, die in Parijs Europese ondernemers adviseert om in Rusland te investeren; allen spreken hun steun uit voor de Russische regering. Hoe kan het dat wij in het westen dáár geen vragen over stellen?

Veel westerlingen zouden, helemaal na de vliegcrash, het liefst Poetin op een lijn zetten met Ghadaffi of Assad. Maar Rusland is geen Libië of Syrië, waar inwoners onderdrukt worden en bang zijn voor hun leider. Poetin wordt door een groot deel van de Russen op handen gedragen. En daar moet toch een reden voor zijn.

Ja, de Russen hebben de laatste jaren meer vrijheid gekregen. Zij mogen naar het westen reizen en zij zijn blij met hun *pa-evropejski*-auto of -keuken. *Pa-evropejski* is al jaren een hip woord. Het betekent Europees zijn, Europees denken of een huis of kleding van Europese kwaliteit hebben. En toch ... de *pa-evropejski*-houding verandert de laatste jaren. Russen snappen niet waarom Europa zoveel kritiek op Rusland heeft. Ze zeggen: 'Nu hebben we de democratische *pa-evropejski*-methode toegepast om via een referendum de Krimbewoners te laten stemmen en dan is het nog niet goed.'

De westerse democratie en Rusland ... voorlopig zijn ze nog heel ver van elkaar verwijderd. Maar Rusland is ook geen dictatuur. Het overgrote deel van de bevolking vindt dat ze vrijuit mogen zeggen wat ze willen en reist naar landen waarvan ze vroeger alleen maar konden dromen.

Na het referendum en de aansluiting van de Krim bij Rusland verergerde de anti-Ruslandstemming in het westen. Toen vervolgens de burgeroorlog in Oekraïne escaleerde en de nieuwe president Porosjenko zijn leger liet oprukken naar Oost-Oekraïne, zagen de Russen verbijsterd hoe hun familie en vrienden in Oost-Oekraïne werden gedood, of op de vlucht sloegen voor het leger van Porosjenko. Bijna iedere Rus heeft wel een familielid of vriend in deze voormalige Sovjetrepubliek wonen, dus de oorlog in Oekraïne treft hen zeer

direct. In oktober 2014 waren er al een miljoen Oost-Oekraïners en Oekraïense Russen naar Rusland gevlucht en meer dan 4000 burgers gedood. Iedere dag zagen de Russen hoe huizen, scholen en steden in Oost-Oekraïne werden gebombardeerd en hoeveel burgerslachtoffers er in de steden vielen. De westerse media wekten een heel andere indruk: hier werd juist het beeld neergezet van een situatie die was ontstaan door de inmenging van Rusland in Oost-Oekraïne en de steun aan de separatisten.

Heen en weer reizend tussen Oost-Europa en Nederland zag ik aan beide zijden de verslaggeving. Natuurlijk, het Russische nieuws is eenzijdig, wordt vanuit hun standpunt belicht en is regelmatig propagandistisch. Maar het is niet alleen aan Russische zijde dat de nieuwsvoorziening eenzijdig, ongenueanceerd en propagandistisch is. In het westen (en dus ook in Nederland) gebeurt precies hetzelfde. In de afgelopen jaren heb ik een studie gemaakt van de berichtgeving in Nederland en de rest van het westen over Rusland. Ik was geschokt te zien hoe ook wij feiten verdraaien, belangrijke zaken weglaten en met een westerse pet op alles beoordelen. Het ergst vond ik de absolute stemmingmakerij en het ontbreken van nuanceren en objectiviteit in de Nederlandse media. Slechts zeer zelden werd een spreker aan het woord gelaten die de zaak van een andere kant belichtte. Het voorbeeld van de Oekraïense separatist met de knuffel is één van de vele voorbeelden van de manier waarop beelden vertekend worden om zo de publieke opinie te manipuleren. Dit kan tot zeer gevaarlijke ontwikkelingen leiden.

De Duitse media vormen een positieve uitzondering als het gaat om een genuanceerde berichtgeving over Rusland. In kranten en tijdschriften waren regelmatig achtergrondartikelen te lezen over de Oekraïne-crisis, iets wat ik in Nederland erg miste. De Duitsers kijken breder en minder met een westerse pet op dan wij Nederlanders. Het lijkt ook alsof ze meer de ernst zien van een dreigende oorlog op ons continent. Is het niet precies honderd jaar geleden

dat een incident in een zogenaamd onbelangrijk Oost-Europees gebiedje (Bosnië Herzegovina) een wereldoorlog tot gevolg had? De Duitsers zetten bovendien vraagtekens bij de geopolitieke koers en de onstuitbare uitbreidingsdrang van de EU. En ze vragen zich af of de EU niet te ver is gegaan door Oekraïne binnen de Europese invloedssfeer te halen zonder enig overleg met Rusland. Zij begrijpen beter dat Rusland zich omsingelt voelt door NAVO-troepen. De Duitse oud-minister van Defensie, Volker Ruhe, luidde in augustus 2014 de noodklok en zei dat Europa zijn uiterste best moet doen om Poetin weer aan de onderhandelingstafel te krijgen. Volker Ruhe is ook lid van het European Leadership Network. Dit is een denktank van oud-ministers uit Rusland, Duitsland, Engeland (o.a. Malcolm Rifkind) en Nederland (Hans van den Broek, Ruud Lubbers). Ook zij waarschuwen voor het oorlogsgevaar dat op ons af kan komen en erkennen dat er niet voldoende communicatie is geweest tussen de Russen en de NAVO, en over alle 'bevroren' conflicten in Transnistrië, Moldova en Georgië. Daarnaast waarschuwen ze voor andere incidenten die kunnen ontstaan, bewust of per ongeluk. Hoe vreselijk triest het ongeluk met MH17 ook is, het is niet het ergste wat er nog kan gebeuren in deze crisis. Directe militaire gevechten zijn heel goed mogelijk en kunnen zelfs leiden tot een oorlog. Ik wil in dit boek dan ook een pleidooi houden voor een meer genuanceerde berichtgeving. Gezien hun enorme invloed op de beeldvorming zouden de media (en ook politici) hun verantwoordelijkheid moeten nemen en zich meer moeten verdiepen in de achtergronden.

Het belang van samenwerking

Voor de gedachte 'waar er twee vechten hebben er twee schuld' lijken we in het westen niet erg open te staan. Wij zijn ervan overtuigd het gelijk aan onze kant te hebben en we zijn erop gebrand onze waarden verder uit te dragen. Net zoals de missionarissen die in vorige eeuwen het katholicisme wilden verspreiden, proberen wij nu onze democratische en westerse waarden aan andere landen

op te dringen. Het komt niet in ons op dat we bij ons moderne ‘zendingswerk’ soms wat te ver gaan en dat sommige landen misschien andere normen en waarden hebben en meer gebaat zijn bij een wat ander systeem. We hebben maar weinig begrip voor eventuele andere cultuur-historische achtergronden en verschillen in normen en waarden, of voor de geopolitieke belangen van andere landen.

Juist nu er wereldwijd zoveel gaande is, is het belangrijk om ons de vraag te stellen waarom de Oekraïne-crisis zo uit de hand is gelopen en de verhoudingen met Rusland zo op scherp zijn komen te staan. Het spookbeeld uit de communistische periode van ‘de Russen komen’ steekt de laatste tijd de kop weer op. Zelfs kritische media in Nederland geven vaak een eenzijdig en polariserend beeld.

Direct na de vliegramp kreeg minister Timmermans de toezegging van de Oekraïense regering dat er ongestoord onderzoek gedaan zou kunnen worden op de plek van de vliegramp. De praktijk bleek echter anders. De regering in Kiev had andere prioriteiten. Het Oekraïense leger trok gewoon met tanks richting het rampgebied om door te vechten tegen de separatisten.

De EU nam, mede onder invloed van Amerika, sancties en de zaak escaleerde in hoog tempo. Als antwoord op de westerse sancties tegen Rusland kwamen er op 6 augustus 2014 Russische sancties tegen het westen. Een dag daarna meldde NAVO-secretaris-generaal Rasmussen vanuit Kiev (!) dat de NAVO de soevereiniteit en de territoriale integriteit van Oekraïne garandeert. Rusland was zeer geïrriteerd dat de NAVO opnieuw zo openlijk, en nota bene vanuit Kiev, het prowesterse kamp steunde. Ook de EU-politici op het Maidanplein, die openlijk de westerse waarden verkondigden, waren een doorn in het oog van Rusland. De Europese waarden zijn mooi, maar zou het niet beter zijn geweest als we Rusland meer in de discussie hadden betrokken de laatste jaren?

Of we willen of niet, we moeten de dialoog aangaan, al klinkt dit voor velen als onwenselijk omdat het westen Rusland nu vooral

wil 'straffen'. Maar het is in ieders belang; het kan angst en wantrouwen wegnemen. Het kan de kans op overhaaste beslissingen uit angst voor een aanval verkleinen en daarmee de mogelijkheid van een echte oorlog .

Met de opkomst van nieuwe wereldeconomieën is het in ons aller belang dat de spanning tussen het westen en Rusland wordt verminderd. Ook wij westerse 'zendelingen' hebben boter op ons hoofd door alles met de westerse pet op te beoordelen. Welke kansen we de afgelopen tien jaren hebben laten liggen om nader tot Rusland te komen, wordt in dit boek uitgebreid besproken. We hadden Rusland veel meer in de dialoog en in de NAVO kunnen betrekken. We hadden een sterker EU-blok kunnen hebben met een aparte status voor Rusland binnen de Europees christelijke wereld. Rusland heeft meer gelijkenissen met de westerse wereld dan we over het algemeen denken. Rusland is geen China, India, Azië of Islamitisch land. Rusland is een oud christelijk land met traditioneel veel banden met Europa. De VS en de EU hebben Rusland de laatste decennia te vaak gepasseerd en mede hierdoor zijn we in zo'n 'Koude-Oorlogssfeer' beland. Rusland laat nu zijn onvrede merken en richt zijn blik op het oosten. Het Kremlin zet in op China, de Aziatische wereld, de BRICS-landen (de opkomende economieën Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika) en andere niet-westerse landen die zaken willen doen. We hebben de afgelopen jaren zoveel kansen gemist voor meer samenwerking met Rusland en kansen om Rusland meer bij de EU en de NAVO te betrekken. De uitgestoken hand van Rusland hebben wij vaak arrogant afgewezen.

Met name in deze onrustige 21e eeuw, met zoveel brandhaarden in de wereld, hoop ik dat het niet te laat is om samen aan de onderhandelingstafel te schuiven. We kunnen zoveel samen bereiken. Het westen en Rusland hebben elkaar nodig. Er zijn probleemgebieden zoals Syrië, Libië, Afghanistan, Iran, problemen zoals het Israëlisch-Palestijnse conflict en de opmars van IS in Irak. Om al die zaken te bestrijden hebben Rusland en het westen elkaar nodig.

Maar ook in de strijd tegen de drugsindustrie of tegen welk terroristisch netwerk dan ook.

‘Als we beginnen met onbeperkte vrijheid,
eindigen we met onbeperkt despotisme’

Fjodor Dostoevski

Russisch schrijver, 1821-1881

De binnenlandse situatie van Rusland in de afgelopen 20 jaar

Jaren negentig: maffiadictatuur

Terwijl wij in de jaren negentig juichten omdat Rusland eindelijk bevrijd was van het communisme, eindelijk een democratisch land zou kunnen worden met een markteconomie naar westers voorbeeld, was de Russische realiteit in die jaren heel wat minder rooskleurig. In werkelijkheid maakte de maffia in Rusland de dienst uit; criminaliteit en wetteloosheid vierden hoogtij in een land dat op een haar na failliet was. En wat betekenen vrijheid en democratie als je geen baan, eten, onderwijs of medische zorg meer hebt, als elk gevoel van veiligheid verdwenen is? In plaats van de communistische partijtop bepaalden prostituees, aids, zwervelingen, bandieten en oligarchen die het land bestuurden het maatschappelijke beeld. En de democratie onttaardde, in naam van een dronken Jeltsin, in een criminele bende. Het was voor de meeste Russen de chaos ten top, een ‘wildwestsituatie’, een land van God los, waardoor veel gedupeerden alleen nog maar verlangden naar wat stabiliteit en veiligheid, en naar fatsoenlijke normen en waarden. Er waren geen politieke of economische instanties waar je je recht kon halen en het eigendomsrecht gold alleen voor de allerrijksten.

Ik weet nog goed hoe miljoenen Russen toen uit hun woningen konden worden gezet. De staat was niet langer eigenaar en de eerste onroerend-goedmaffiosi konden hun slag slaan. Russen herinneren zich deze periode niet als ‘privatisering’ maar als ‘piratisering’. Er was geen politie meer die je kon beschermen, die zat namelijk onbetaald thuis. Tevens werden de eerste winkeliers belaagd door ‘krisja-mannen’, die een groot percentage van de winst eisten.